

Van oude en nieuwe wapenschilden

“L’histoire se répète” zegt men in de taal van Voltaire. Niets is minder waar, zo blijkt uit de recente ontwikkelingen rond de mogelijke creatie van een nieuw Ekers wapenschild en dito vlag.

Aan de basis van deze hernieuwde belangstelling voor een Ekers wapenschild ligt het decreet van 18 april 2007 houdende de vaststelling van het wapen en de vlag van de provincies, gemeenten en districten.¹ Dit decreet vervangt het vroeger decreet van 1994² waarin de districten nog niet vermeld werden. Volgens artikel 2 van het momenteel geldend decreet moet het wapen van een district bestaan uit een wapenschild met een verwijzing naar de gemeente waartoe het district behoort.

Door de fusie met de stad Antwerpen van 1 januari 1983 kwam het Ekers wapenschild te vervallen als officieel wapen. Sedertdien werd het oude wapenschild van de gemeente Ekeren nog verder gebruikt door het district maar in feite had dit geen enkel officieel statuut. Het decreet van 2007 legt nu aan de districten de verplichting op om een wapen en een vlag aan te nemen. Op het moment van het schrijven van dit artikel is de discussie over de vorm en inhoud van het wapen nog niet geheel afgerond, maar er lijkt geen enkele reden te bestaan om grondig af te wijken van het huidig wapenschild, bestaande uit drie Akers op een hemelsblauwe achtergrond.

In het kader van de huidige procedure leek het ons interessant om te graan grasduinen in het verleden en op zoek te gaan naar de oorspronkelijke officiële erkenning van het Ekers wapenschild.

Uiteraard kunnen we hierbij niet naast het obligate “Portret ven Ekeren” van Bresseleers en Kanora. In dit werk beschrijven zij uitvoerig de geschiedenis van het gemeentewapen.³ Nog voor de Franse Revolutie werd te Ekeren reeds gebruik gemaakt van een zegel en een wapen, nergens echter geven Bresseleers en Kanora volledige duidelijkheid over het uitzicht van dat wapenschild. Wel wordt verwezen naar de driehoekige bedevaartvaantjes uit de jaren 1660 en naar het zegel dat werd aangetroffen op schepenbrieven uit de 17de eeuw. In de periode na de Franse Revolutie van 1789 werd alles wat nog verwees naar de oude feodale maatschappij afgeschaft, dus ook de toen geldende wapenschilden.

Het Ekers wapenschild dat we vandaag nog kennen, dankt zijn ontstaan aan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Na de woelige periode van de Franse bezetting en de oorlogen van Napoleon aan het begin van de 19de eeuw, werd door het congres van Wenen in 1815 een nieuwe staat opgericht.⁴ Koning Willem I der Nederlanden spande zich uiteraard in om heel wat regels, reglementen en wetten uit de Franse periode weer ongedaan te maken.

---

¹ Vlaams Parlement, stuk 1070 (2006-2007) –Nr. 4

² Decreet van 21 december 1994 houdende vaststelling van het wapen en de vlag van de provincies en de gemeenten

³ Bresseleers, F. en Kanora, H., Portret van Ekeren, Ekeren, 1973, pp. 45-49.

⁴ op 13 februari 1815 werden de noordelijke en zuidelijke Nederlanden definitief verenigd in het Traktaat van de 38 Artikelen

Zo liet hij toe dat de gemeenten teruggrepen naar de oude gemeentewapens van voor 1789. Voor Ekeren betekende dit concreet dat een voorstel ingediend diende te worden bij de Hoge Raad van Adel, gevestigd te 's Gravenhage⁵. Deze instantie zou zich uitspreken over de voorstellen en de wapenschilden goedkeuren.

We weten uit de gekende bronnen en publicaties dat Ekeren een voorstel indiende en dat dit door de Raad van Adel werd goedgekeurd op 6 oktober 1819.

De wijze waarop, wanneer en met welke motivering het gemeentebestuur van Ekeren een voorstel indiende wordt echter niet aangehaald door Bresseleers en Kanora. Ook komen we niet te weten of er sprake was van slechts één of meerdere voorstellen. Het is toch wel vreemd dat in de gemeentearchieven van Ekeren geen spoor terug te vinden is van dit niet onbelangrijk dossier.

We vonden dit 'hiaat' in de historiek van het Ekers wapenschild voldoende interessant om verder op zoek te gaan. De zoektocht bracht ons logischerwijs in Den Haag, de huidige zetel van de Hoge Raad van Adel.

Het dossier met betrekking tot Ekeren dat aldaar wordt bewaard is flinterdun, maar desalniettemin toch bijzonder interessant. De archieven van de Hoge Raad van Adel bevatten welgeteld één brief en een ontwerpschets van twee mogelijke wapenschilden.

Omwille van het historisch karakter van de brief en de interessante inhoud geven we hierbij een letterlijke transcriptie voor zover de leesbaarheid van het origineel dit toeliet :

Eeckeren, le 22 avril 1816

Le maire de la Commune d 'Eeckeren a monsieur Le Sous Intendant de l'arrondissement d'Anvers

Monsieur,

Conformément à l'invitation de son excellence monsieur le Gouverneur de cette province du 3 fevrier dernier et de son rappel du 3 de ce mois, j'ai l'honneur de vous adresser deux dessins des anciennes armoiries de cette commune composée savoir l'un des trois seaux d'un coté et d'un jeu de dames de l'autre, lequel se trouve ainsi peint dans notre Eglise, mais quant au jeu de dames je ne puis vous donner aucun renseignement sur son origine.

Le deuxième, composé de trois seaux /Akeren/ seulement a son origine de l'etymologie du nom de cette commune, laquelle dans les temps bien reculés se nommait AEKeren, on y ajoute que dans ce temps avant la construction de la rue des brasseurs à Anvers ils se trouvaient en cette commune plusieurs brasseries qui fournissaient de biere à toute la ville d 'Anvers. Et que par là on aura obtenu pour armoiries de cette commune lesdits trois seaux , quant à la certitude il me reste monsieur à vous dire , que sous l'ancien regime on faisait usage pour sceau de cette commune , de celui avec les trois

---

⁵ Bij K.B. van 20 februari 1816 kreeg de Hoge Raad van Adel de opdracht de wapens te bevestigen van "alle steden, heerlijkheden en corporatiën", die daartoe een verzoek hadden ingediend

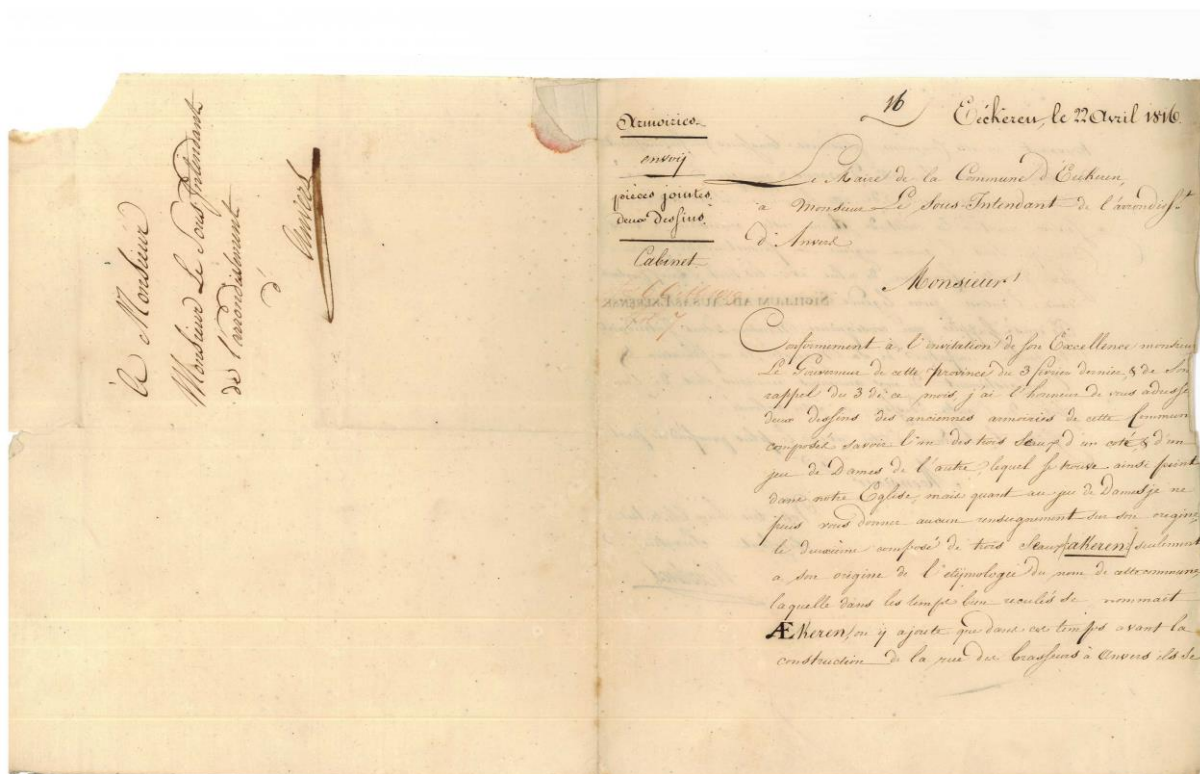
seaux portant dans l'entour pour legende :SIGILLUM AD CAUSAS AEKERENSE. Je vous supplie par consequence , monsieur le sous Intendant de vouloir (onleesbaar) de sa majesté la confirmation et l'enrégistrement de nos ansiennes armoiries, soit de l'un, soit de l'autre dessin a votre volonté.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect

Monsieur

Votre très humble et très obeisant serviteur,

Mertens

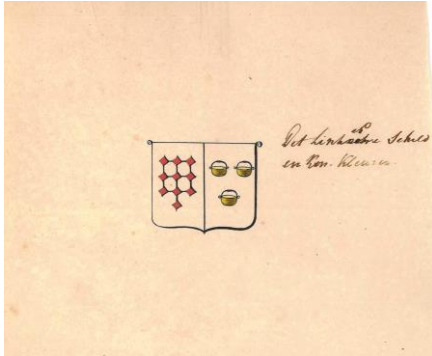
Uit dit schrijven van burgemeester Jacobus Mertens aan de onderintendant van het arrondissement Antwerpen blijken een aantal interessante vaststellingen :

Blijkbaar had de Antwerpse provinciegouverneur reeds begin februari 1816 een verzoek gericht aan de gemeente Ekeren om een wapenschild in te dienen. Dat men niet onmiddellijk gevolg gaf aan het verzoek blijkt uit een rappel van 3 april, dus twee maand later. Om een of andere reden wilde de gouverneur dus duidelijk druk op de ketel houden en de gemeente aansporen tot het indienen van een ontwerp. In de loop van april ging de bal binnen het Ekers bestuur duidelijk aan het rollen. Nog tijdens de gemeenteraad van 20 april 1816 werd beslist een nieuw gemeentezegel te laten vervaardigen en twee dagen later, op 22 april vertrok de brief met het verzoek tot het goedkeuren van een ontwerp van wapenschild. Vreemd is echter dat Ekeren blijkbaar zelf geen duidelijke keuze had gemaakt en dus maar twee mogelijke

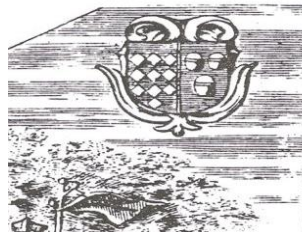
ontwerpen indiende, waarbij de keuze volledig werd overgelaten aan de onderintendant en in afgeleide orde aan de Hoge Raad.

Blijkbaar was de historische kennis in die beginjaren van de 19de eeuw bijzonder gering, zo blijkt uit de beschrijving van de twee ontwerpen.

Het eerst beschreven wapenschild is in feite een gedeeld schild. De linkerhelft bevat een 'dambord', de rechterhelft de drie Akers of brouwersketels.

Burgemeester Mertens haalt in zijn brief aan dat een afbeelding van dit schild zich bevindt in 'onze kerk', de Sint-Lambertuskerk. Verder kan hij niets vertellen over de origine of achtergrond. In de Sint-Lambertuskerk anno 2007 is geen duidelijk zichtbaar spoor meer te vinden van dit schild. Of het te zien was op een van de grafstenen, op een obit of een van de kerkraden is onduidelijk. Misschien was het gewoon af te lezen van een van de bedevaartvaantjes die zich eventueel in de kerk bevonden. De afbeelding die immers naar 's Gravenhage werd gezonden is quasi identiek aan deze, afgebeeld op de beide gekende vaantjes uit de jaren 1660.⁶

Toch kon burgemeester Mertens zich in het geheel niet voor de geest halen dat het dambord niet meer of minder was dan het wapen van de familie de Lalaing, heren van Ekeren en graven van Hoogstraten.

---

⁶ Voor meer informatie mbt. de Ekerse bedevaartvaantjes, zie : Bollen, M., Bij de heruitgave van een Ekers bedevaartvaantje, in: Jaarboek 3, 1985, Heemkring Ekeren, pp. 172-184.

Dit adellijk geslacht heerste over de heerlijkheid Ekeren tussen 1518 en 1709. Op het document dat naar de Hoge Raad werd gezonden, werd het wapenschild niet correct afgebeeld. De tien ruiten van het dambord werden rood ingekleurd, het schild van de Lalaings vertoont echter zilveren ruiten op een rood vlak. Dit kan eventueel wijzen op het feit dat men het ontwerp overnam van een zwart-wit tekening of druk en er naar goeddunken kleuren aan toevoegde. Ofwel hanteerde men foutieve kleuren die gekopieerd werden van een reeds foutief ingekleurd wapenschild.

Het tweede wapen dat naar 's Gravenhage werd gezonden was het gekende schild met de drie akers.

Om de keuze voor dit wapenschild te motiveren hanteerde Mertens twee elementen. Ten eerste gebruikt hij de etymologische oorsprong van de akers, die volgens zijn zeggen zou ontleend zijn aan de plaatsnaam Aekeren welke teruggaat op 'lang vervlogen tijden'. Dat dit niet volledig correct is, weten we intussen. De naam Aekeren is niet terug te vinden in de oudste bronnen, wel is er sprake van bv. Akerne of Akerna.⁷ Dat het gebruik van de akers op het Ekers wapenschild een afgeleide zou zijn van de plaatsnaam is een stelling die wel opgaat. Het is logisch dat het wapenschild werd gecreëerd als afgeleide van de in gebruik zijnde naam zoals Akeren, Akerne, Acherne, Ekerne.

In een tweede motivering haalt hij het historisch verhaal aan van de hoge concentratie brouwerijen die zich op Ekers grondgebied bevond in de periode voor de creatie van de Nieuwstad, ter hoogte van het huidige Eilandje te Antwerpen door Gilbert van Schoonbeke (1519-1556). Het was van Schoonbeke die de zone rond de Brouwersvliet omvormde tot het centrum van de brouwnijverheid, gebruik makend van zuiver water, onttrokken aan het Schijn. Blijkbaar was burgemeester Mertens

---

⁷ ivm. de origine van de naam Ekeren, zie: Van Osta, W., De Plaatsnaam Ekeren, in: Jaarboek 24, Heemkring Ekeren, 2006, pp. 22-40.

anno 1816 nog op de hoogte van dit verhaal dat waarschijnlijk tot inspiratie diende om drie brouwersketels af te beelden op het Ekers wapenschild.

Wat er ook van zij, de brief van burgemeester Mertens resulteerde in het gekende besluit van de Hoge Raad van Adel van 6 oktober 1819 waarbij gekozen werd voor het wapen 'van lazuur met drie gouden ketels'. In het wapenregister dat vandaag nog steeds bewaard wordt in Den Haag vinden we een fraaie afbeelding van het Ekers wapenschild.

De tekening van dit wapenschild ziet er ongeveer zo uit als deze welke op de authentieke oorkonde stond afgebeeld die naar Ekeren werd gezonden. Helaas blijkt dit unieke document verdwenen te zijn sedert enkele decennia.

In de archieven van de Hoge Raad zijn geen andere documenten bewaard die verwijzen naar Ekeren. De wijze waarop men tot bepaalde besluiten kwam valt helaas niet meer te achterhalen.

Na de Belgische onafhankelijkheid werd het wapenschild bij Koninklijk Besluit van 27 december 1841 opnieuw bevestigd en op die manier bleven de drie akers op blauwe achtergrond officieel in gebruik tot op 31 december 1982. Na de fusie met Antwerpen kreeg het wapenschild een 'officieus' statuut. Tot heden wordt het nog steeds gebruikt door het districtsbestuur. Het decreet van april 2007 biedt aan Ekeren de mogelijkheid om opnieuw een officieel wapen in te voeren. Helaas heeft de decreetgever ervoor geopteerd om een verwijzing naar de gemeente waarvan het district deel uitmaakt op te leggen. Hierdoor komt een einde aan het gebruik van het Ekers wapenschild in de vorm zoals we het reeds 189 jaar officieel kennen.

Koen Palinckx